Temps d'Educació, 55, p. 233-260 (2018) Universitat de Barcelona

Una vida per l'escola: les meves invariants didàctiques

Marian Baqués i Trenchs*

Resum

En aquest article, l'autor presenta la seva història de vida educativa i pedagògica, alhora que sistematitza la seva visió didàctica a través de vint-i-dues invariants, prenent com a model la pedagogia de Freinet. De fet, el present text segueix l'ordre cronològic del camí educatiu de l'autor que va començar amb la formació inicial a la família i a l'escola. Així, fa referència als primers anys de mestre a Sabadell i, a més, apunta els trets bàsics de mestre a Moià i a Balaguer des de la seva vocació escolàpia. Igualment, explica el seu pas per Blanquerna quan es va dedicar a la formació de mestres i dona compte i raó dels principis del Projecte d'Activació de la Intel·ligència (PAI).

Paraules clau

Educació, pedagogia, escola, aprendre, ensenyar, didàctica, viure, estimar, PAI (Projecte d'Activació de les intel·ligències).

Recepció original: 16 de març de 2018
Acceptació: 04 de setembre de 2018
Publicació: 14 de gener de 2019

La meva vida per l'escola

Servents inútils som,
hem fet el que havíem de fer.
(Lc 17,10)

Educat en una botiga

Vaig néixer en una botiga. Al carrer Cisterna, cantonada Portal de Sant Roc. A Terrassa. El meu avi Mateu —pare de la meva mare— hi havia obert una botiga de comestibles —«ultramarins», en deien— el dia de Sant Josep de 1911. Quan el meu pare es casà amb ma mare, el 1943, se'n feren càrrec. El meu germà va néixer el juliol del 44 i jo, el 16 de juny de 1947.

El meu pare —Lluís— era un home treballador, empàtic, canaller, ètic; ma mare —Anna—, bona, oberta, creient, parladora. Va ser un privilegi tenir-los de pares. Arribar a casa de l'escola i trobar-hi els pares i el tracte amb la gent de la botiga em foren la millor universitat de relacions humanes. Els diumenges el pare ens portava a caminar per la serra de l'Obac, o a Sant Llorenç. Amb la moto sortíem tot el dia per pobles de Catalunya. La visita als avis paterns de Sant Pau d'Ordal, un diumenge al mes, fou una entrada a una altra realitat que —de gran me n'he adonat— em feu arrelar a la terra. Encara ara sento el cep que penetra arrels endins, jo amb ell, i aquella vella olor de terra. Els estius, a Viladecavalls. Hi anava amb l'àvia materna, la tieta Cristina i els seus fills, els meus cosins. Els pares i el tiet treballaven a l'estiu. Podíem córrer tot el dia. Apreníem en llibertat amb la colla. Vaig tenir una infantesa molt feliç. I bella.

(*) Professor titular emèrit de *Didàctica i Organització Escolar* a la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport *Blanquerna* (Universitat Ramon Llull). El text que presenta fou escrit a suggeriment del director de la revista *Temps d'Educació*, després que li presentés l'esborrany de *Les meves invariants didàctiques* que s'adjunta. Adreça electrònica: marianbt@blanquerna.url.edu

10.1344/TE2018.55.13
Creative Commons 3.0 Reconeixement no comercial

Can Colapi

Teníem el col·legi dels escolapis a dos-cents metres de casa. I allí m'hi van portar a l'edat de tres anys. Una escola filla dels seu temps però, malgrat tot, oberta: els escolapis ho porten a la sang. En aquella època ja no hi havia religiosos a totes les classes. De fet, el primer religiós tutor —seccionista, en deien— no el vaig tenir fins a tercer de batxillerat. Guardo un bon record de professors tals com Joaquim Hereu, Dionís Cairó, Carles Compte, Esteve Ascacíbar. No vaig ser alumne del pare Albert Singla, un escolapi mític que educà generacions de terrassencs i els deixà una petja d'humanisme.

Però qui més em marcà fou el meu oncle, l'escolapi Joan Trenchs. Un humanista, educador de soca-rel. Fou director de l'escola de Terrassa de l'any 58 al 61. El temps que vaig cursar de primer de batxillerat a tercer. Una finestra orientada vers horitzons més oberts. Vam fer català a l'escola, en hores extres, això sí. Les sortides, els concursos sobre el país que organitzava. Ja en l'àmbit familiar, quan venia a casa en algunes festes acostumava a anar acompanyat de nens interns que no tenien amb qui anar, o amb escolapis sense família propera. Els estius venia uns dies a Viladecavalls i s'emportava la canalla de casa i del veïnat d'excursió, ens duia a banyar a la riera, a pujar a la Mola o a Montserrat. Era una festa! Un home lliure, intel·ligent, que et sortia amb uns arguments de sentit comú no gens propis del moment. Mai no ens manipulà, ni es ficà en allò que havíem o no de fer o pensar.

D'ell m'agrada recordar un detall. Un escolapi jove i «modern» portava la pastoral de l'escola. Aquell estiu una escola més «important» li'l va prendre. Doncs bé, no dubtà ni un moment de substituir-lo per un capellà de parròquia —no escolapi—. I tenia raó: mossèn Francesc Cima va marcar la vida eclesial i social terrassenca. Tenia un magnetisme educatiu per al jovent.

Amb mossèn Cima vaig anar dos anys a colònies a Ca n'Aragall, a Corbera del Llobregat. Quin bon record! I com em marcaren aquelles colònies! Hi anava amb els Aspirants de l'Acció Catòlica. Cada dissabte a la tarda podia escapar-me de la feina de la botiga per anar a les activitats que s'hi feien.

Caldria dir que en aquells temps hi havia una gran quantitat de naixements. Les escoles creixien. Però el que no hi havia era mestres «amb títol», que dèiem. Costava molt trobar-los. Feien de mestre persones vingudes normalment d'altres terres que funcionaven amb estudis de batxillerat, si és que els tenien. I, és clar, de vegades l'ambient educatiu i escolar no era l'adequat. Les minses promocions de mestres eren absorbides fàcilment. A casa es deia «Mestre d'escola, pobre segur» que, potser, reflectia la creença social sobre el mestre. Un panorama gens afalagador. Al costat d'això, però, hi havia mestres amb una gran qualitat humana i professional.

L'estiu del 61, el meu oncle fou elegit superior Provincial dels escolapis de Catalunya. Marcà l'Escola Pia catalana. La convertí en aquella escola oberta, liberal, humanista, arrelada, compromesa amb el país, que és ara. Per la tardor del 2017 sortí un llibre sobre el seu temps de govern de l'Escola Pia. *Temps d'incertesa, temps d'esperança. El P. Joan Trenchs, Provincial de l'Escola Pia de Catalunya (1961-1964).* L'escriví Miquel Puig i el publicà la mateixa Escola Pia.

En el camí de l'Escola Pia

«Tiet, vull ser com vostè», li vaig dir un dia. I vaig començar el camí com a escolapi. Dos anys a Alella, i un de noviciat a Moià. Tenia 16 anyets! Era innocent, bon nano, sovint el meu cap fugia a altres mons. Vaig acabar el batxillerat superior al Monestir d'Iratxe, prop d'Estella, a Navarra. Sempre he lamentat que no ens fessin estudiar Magisteri com generacions anteriors havien fet. Sóc mestre sense tenir-ne el títol. Dos anys a la Rioja i un a Salamanca. Aquells cinc anys per terres castellanes em donaren una disciplina d'estudi que he d'agrair. Vaig quedar amb la boca oberta quan, el primer any d'Universitat a Barcelona, ens feren escriure una redacció en castellà i vaig treure una de les millors notes.

Sabadell

L'estiu del 69 deixo Salamanca i em destinen a Sabadell. Vaig preparar l'examen de Preu i, així, puc començar els estudis de Pedagogia. Al mateix temps, iniciava la meva vida a l'escola. Havia demanat poder treballar amb nens de Parvulari. I em van encomanar una feina a aquesta etapa i a primer i segon de Bàsica. Que feliç que era! Compaginava el treball amb els estudis nocturns.

El 71-72 i el 72-73 vaig poder acabar els estudis de Teologia als Jesuïtes de Sant Cugat. Un luxe! Acostumo a dir —sé que m'entendreu— que el jesuïta o el monjo de Montserrat més ruc només tenia dos doctorats. Vull dir que els professors eren molt bons. Penso que em van donar un esquelet humanista que agraeixo. A les tardes continuava els estudis, ara ja de l'especialitat de Pedagogia. Fer vint-i-una assignatures en un any —algunes de deu hores, és cert— no és gaire recomanable.

Un dia, a Sant Cugat, em van oferir dues col·leccions d'apunts ciclostilats d'un tal Paulo Freire, aleshores encara sense permís de publicació. *Educació com a pràctica de la llibertat* i *Pedagogia de l'oprimit.* Me'ls vaig quedar perquè en aquell temps estava enderiat amb la lecto-escriptura. Però hi vaig trobar un pou d'aigües netes que no han parat de regar de sentit l'acció educativa que he pogut dur a terme al llarg de la meva vida. Vaig fer-ne la tesina de teologia. Freire m'ha acompanyat per sempre més.

Un any després acabava Pedagogia. Tenia clar que volia fer els cursos de doctorat. Ens va enxampar el «calendario juliano», aquella extravagant idea que va tenir el darrer ministre d'educació de la dictadura de fer coincidir l'any escolar amb el civil. Entre que vàrem començar el curs pel gener i les vagues, vàrem tenir potser cinc classes. De les tres assignatures cursades ens posaren un «sobresaliente». L'Estat ens reconeixia que érem «sobresalientes» en les assignatures cursades.

Acabats els estudis vaig dedicar-me en cos i ànima a l'escola. Parvulari i primers cursos de Bàsica. Anava a dormir tard, absorbit per la feina de preparar material que treia de tot arreu: revistes, llibres, visites, cursos, cursets, moviments de renovació... Bategava amb una escola que bullia il·lusió i canvi.

Vàrem començar a catalanitzar l'escola. No era fàcil. Hi havia mestres castellanoparlants, alguns dels quals no hi havia manera que diguessin un mot en català. Hi hagué una colla que s'engrescà a reciclar-se en català. Al final tot se solucionà.

Començàrem la coeducació. Una tasca que es va anar fent i que —penso— va entrar a l'escola sense més problemes. Ara, quan em trobo aquella canalla d'aleshores, em fa

feliç sentir que vaig ser en aquella escola una alenada d'aire fresc. I mira que d'errors n'he fet i de situacions de les que no me n'he sortit, ja ni en parlem.

Al llarg de la meva vida professional, sempre m'he trobat amb gent meravellosa, plena d'aptituds, que estima la mainada i la tasca de l'escola. Sabadell és el meu primer amor. Allà vaig tenir com a director el meu oncle, el pare Joan Trenchs. D'ell vaig poder aprendre que la tasca escolar ha de ser humanista, propera. Però, així mateix, que és un servei social. El dia que vaig entrar a la Universitat em va fer notar que aquell mateix dia dos nois de la meva edat entraven al món laboral per pagar els meus estudis, i que un dia els ho havia de retornar, que no els podia decebre. Espero que ho hagi fet. De fet, ell tenia molt ficat endins que l'escola —i l'Escola Pia— havia de servir les classes més desprotegides, que feia una feina social. Creia que la guerra incivil era per la manca de justícia social.

M'ordenen de capellà el 24 d'abril de 1976. Volia ser sacerdot al servei de la infància i dels més dèbils. He anat creixent, només faltaria. Però aquell foc encara és ben viu en mi.

El curs 76-77, a més de la feina a l'escola, al grup d'esplai i els estudis de francès, m'encarreguen la parròquia de Can Puigjaner, de Sabadell. Un dels barris més marginals. Molta feina educadora a fer-hi, com a tot arreu. Vaig ser temptat a quedar-m'hi. Però estava massa enamorat de l'escola. Només un any, perquè del 77 al 79 visc a Ca N'Oriac i continuo amb la feina a l'escola. Una altra dimensió, que obre camins interiors insospitats.

Veig que els meus dies a l'escola de Sabadell s'escolen i alguns matins del 78-79 em dedico a començar a preparar la tesi. La figura del neuròleg rus Luria serà el meu acompanyant durant hores i hores. Era com picar en ferro fred perquè no en tenia ni idea, però va valer molt la pena de ficar-me en l'estudi del comportament del cervell.

El grup d'Esplai Xivarri, a Sabadell

Un dia del curs 73-74 em va venir a veure un pare, el Paco Lloret, i em va proposar començar un grup d'esplai a l'escola. Li vaig dir que ho faríem el curs següent, que necessitava els caps de setmana per a acabar els estudis.

I el curs 1974-75 vàrem començar un grup d'esplai a l'escola. En dèiem «Les activitats del dissabte». Donava vida a les tardes del dissabte o a tot el dia. Vàrem ser molt feliços. Al cap de pocs cursos es convertí en el Grup d'Esplai Xivarri, que avui encara continua ben viu fent un servei a la mainada. Poc després de marxar jo de Sabadell es desvinculà de l'Escola Pia.

De fet, ja l'agost del 70 i del 71 havia organitzat un Casal d'Estiu a la mateixa escola de Sabadell. Els estius del 72, 73 i 74 ens oferírem a Colònies de Vacances de Sabadell i portàrem la colònia de nois a Canyamars. Ens ho passàvem molt bé.

Però si algunes colònies porto al cor, com a realització utòpica de l'escola que somiava, són a Ca La Pona, a Maçaners, amb el Pedraforca presidint la festa educativa. Del 76 al 79. Quatre tandes, quatre experiències educatives que m'ajudaren a entrar en el somni d'una aula escolar plantada enmig de la natura. No sabia ben bé per què però em sentia com Tagore a l'escola de Santiniketan. D'aquella experiència en va sortir el llibret *Diari d'un monitor de colònies. Reflexions sobre l'educació a propòsit de l'esplai.*

L'esplai ha fet i fa desvetllar la vocació educadora a un esplet de jovent que hi dedicà la seva vida. Certament en el nostre cas.

Moià

Per la primavera de 1979 em demanen que em faci càrrec de la direcció de l'Escola Pia de Moià. Vaig trobar-me amb un equip de mestres d'una alta qualitat humana i professional. Gent meravellosa, amb grans aptituds, carregada d'il·lusió. Era possible fer-hi una escola diferent. Es podia dur a terme allò que coïa en mi. Hi havia sintonia entre les mestres, totes d'una madura joventut. I la férem! I encara avui la trobem en aquell esperit que l'ha fet avançar vers una escola que posa l'infant en el centre de la seva vida.

I ens obrírem al poble. Per què no partim d'allò que vivim? Partir del nucli més proper per anar ampliant la mirada vers altres horitzons: Moià, Catalunya, Europa. En florí material forjat a casa. Des de Moià construírem la geografia i la història que s'escampà més enllà de les fronteres de la comarca. Em trobava al Parlament el 15 d'abril del 2015 quan es va aprovar que el Moianès fos una comarca. Dins meu, la sensació que, a l'escola, des de la nostra modèstia, ajudàrem a crear comarca.

Les convivències als Camps d'Aprenentatge d'Empúries, Santes Creus, Tarragona, Delta de l'Ebre, Olot... integraven una nova visió sobre l'aprenentatge de la nostra cultura i del nostre sentiment de país.

No estàvem contents com solucionàvem la plàstica: i cada mestra s'especialitzà en una tècnica que els alumnes, barrejats en diferents edats, podien escollir en paquets de quatre sessions. I van néixer els tallers. L'equip de mestres evidenciàrem que aquesta experiència era transferible a altres camps.

Treballàrem les matemàtiques per la diversitat. Petits grups homogenis treballant d'una manera que facilitava l'atenció a la diversitat. Una editorial ens proposà escriure els llibres de matemàtiques. Vàrem dir que sí, però que continuaríem amb les matemàtiques per la diversitat i que no agafaríem els llibres que havíem de preparar. Finalment, no férem aquest treball per a l'editorial.

Però si d'alguna cosa podem estar satisfets és del tractament que donàrem al llenguatge. Vam començar per la biblioteca. Motivàvem la lectura i la mainada llegia, i llegia molt. Anàvem per una mitjana de disset llibres a l'any. Llibres seleccionats, llegir per gust, llibres de qualitat, res de carregar-los amb treballs posteriors o interrompre la lectura per a comentar el que sigui... Una finestra de llibertat, de forja d'esperits oberts. Plantar bastides internes ben assentades. A les vacances d'estiu ens venien a cercar llibres per llegir. La mestra llegia una estona un llibre, que podia ser un clàssic, a tots els alumnes de la classe. Aleshores fèiem els comentaris que crèiem convenient, això sí, poquets. No valia la pena interrompre la màgia que cada infant vivia en el seu interior.

Relacionat amb la lectura hi havia el conreu de la poesia. Un professor de literatura retirat ens hi ajudava. I ja els tenim comptant síl·labes o escrivint sonets. Anàvem a concursos que organitzava el Departament de Joventut de la Generalitat que sempre guanyàvem. Un any, per error meu, vaig inscriure un treball fet per alumnes de Primària a Secundària. Doncs, vàrem guanyar el primer premi.

Un divendres de maig fem el Certamen Literari. Durant els mesos previs treballem els llibres de l'autor o l'autora a qui convidem; semblantment amb il·lustradors. El matí del

certamen la mainada té una trobada amb els dos convidats. A la tarda fem la sessió de lliuraments de premis dels escrits que els alumnes han fet. El jurat és compost per persones externes a l'escola. Martí i Pol, Joan Margarit, Emili Teixidor... o Pilarín Bayés, Picanyol, Roser Capdevila..., són alguns dels noms que ens visitaren en cada grup d'escriptors o il·lustradors i que ja hem comptat trenta-set edicions. El 2009 vàrem recollir els textos guanyadors des de l'inici en el llibre *Paraula i arrel. 27 anys de Certamen Literari a l'Escola Pia de Moià. 1982-2008.*

*La Crinca é*s la revista de l'escola. Va florir per la primavera de 1984 i fa pocs mesos va treure el número 84. Una publicació feta pels nanos i per als nanos a l'hora dels tallers. Una altra eina educativa de primer ordre. Unes pàgines que respiren escola.

Hi ha altres fites que puntegen l'any. La Festa Major de l'Escola, el darrer cap de setmana de novembre, amb motiu de la festa de Sant Josep Calassanç. La fira organitzada per la mateixa canalla, l'espectacle a la tarda, la crema del dimoni —una tradició que es perd en la memòria de l'escola que consisteix en fer un gran foc i cremar-hi un ninot—, el sopar amb els pares... *Els Pastorets*, el darrer dia del primer trimestre; l'obra de teatre en acabar el curs.

Celebràrem els tres-cents anys de l'escola. Havia nascut al carrer de les Joies, a les 4 del matí, el 15 de setembre de 1683. Fou la primera fundació de l'Escola Pia a casa nostra. Per tant, es complien els tres-cents anys de la presència a Catalunya. El president del Parlament, el Molt Honorable Miquel Coll i Alentorn —precisament exalumne de l'Escola Pia— presidí la Comissió d'Honor i ens visità. Organitzàrem conferències, actes amb els alumnes de l'Escola Pia de Catalunya, publicacions informatives i un llibre sobre la història de l'escola, trobades amb pares, una anada a Montserrat. L'escola ha fet la seva bona feina a la població.

Encara podríem explicar més coses d'aquesta escola que s'ha construït un estil de ser i de fer. Però bàsicament l'escola és una piscina d'humanitat, pel tracte que cada persona rep, per la manera de relacionar-se. Quan vaig deixar la direcció de l'escola, pel juny del 87 em van regalar un esmalt que reproduïa el cartell de la commemoració dels tres-cents anys. I una inscripció a sota: «Aquesta és la casa de tots».

Amb l'escoleta de Moià, però, tinc un problema: massa implicació afectiva. La porto endins. L'estimo massa. Situacions externes a aquesta escoleta, que en absolut depenen d'un mateix, i que afecten una escola amb un perfil d'alta qualitat, però que és fràgil —molt fràgil— degut a la demografia i, conseqüentment pel que fa a l'economia, fan massa mal quan t'assabentes de situacions o de decisions que altres han pres. Fragilitat que no exclou una alta qualitat, molta il·lusió i motivació per fer-ho cada dia millor. Crec que l'Administració educativa hauria de vetllar per aquestes escoles sense afany de lucre que malden per tirar endavant un projecte educatiu de molta qualitat però amb uns mitjans més que insuficients. Que no se'ns apliqui una altra vegada el principi de Mateu: «Als qui tenen se'ls donarà encara més, i als qui no, se'ls prendrà allò que tenen».

Anant més enllà de l'apunt anterior, penso que la nostra societat s'equivoca de donar més valor als adjectius que al substantiu: que si escola pública, que si escola concertada... Escola, i prou! I si un adjectiu ha d'adornar el substantiu hauria d'anar així: bona escola. La resta ens fa mal com a societat i fa mal a la mateixa escola. Deixeu-nos fer escola!

Però si del Moià d'aquells anys me n'he d'endur un record —i no en dubto gens— és dels cursos que vaig fer de mestre a cinquè i a sisè de primària. Porto el nom i el rostre de cada un d'ells en el fons de mi mateix. Em van fer mestre; per tant, persona. Vaig ser-hi molt, molt feliç. Els estic tan agraït...

Balaguer

Un dia de primavera de 1987 el meu superior em va demanar: «Per què no vas a Balaguer a fer el mateix que has fet a Moià?» I cap allà falta gent.

De nou gent meravellosa, plena d'aptituds. Mestres que feien escola amb molt d'amor i competència. I vaig començar a anar oferint petits canvis al claustre. Els anaven acceptant i, a poc a poc, anàvem canviant. Sempre en un moviment continuat de baix a dalt i de dalt a baix. No sé si vaig córrer massa presentant allò que els podia aportar. Foren quatre anyets que van passar volant. En marxar, un pare em va dir: «el teu missatge sobre l'escola és tan senzill que ara te'l comencem a entendre».

Dos fets em van empènyer a deixar Balaguer en 1991: Blanquerna i el PAI. Parlem-ne.

Blanquerna

Un dia de primavera de 1991 —fecunda primavera!— em telefona a Balaguer el professor Josep Gallifa oferint-me de formar part del nou projecte de la Facultat de Psicologia i Ciències de l'Educació Blanquerna. Estrenava nou edifici al carrer Císter i esdevenia Facultat Universitària. Necessitaven titulats que poguessin ser-ne professors. Pel que a mi fa, havia renunciat a fer classes a la UB l'any que vaig acabar la carrera; havia deixat passar l'oferta que a través del professor Jaume Sarramona m'arribava de fer classes a l'Autònoma quan feia la tesi. Havia d'acceptar aquella oportunitat. I vaig fer-ho. I de Balaguer me'n vaig tornar a Moià, si bé ara només com a residència i no pas com a escola.

Em representà una crisi personal. Era l'home més feliç del món a l'escola infantil i primària, i ara, l'havia de deixar? Em sentia malament, deixava qui més estimava. La marxa de la vida acabà imposant-se: trobaria sentit en altres realitats educatives.

I ja em tens a mi, un mestre de Primària, portant un seminari sobre estratègies d'aprenentatge. Doctorands, més savis i preparats que no pas jo. Al llarg de la meva vida havia canviat aquella saviesa pel guix de l'escola. Per a mi, una millor transacció. Vaig proposar comentar en cada sessió el capítol d'un llibre —recordo que era John Nisbet i Janet Schucksmith, *Estrategias de aprendizaje* (Madrid, Santillana, 1987)—. A cada capítol aportava una altra lectura que hi tingués relació i ja teníem matèria per a avançar. Una metodologia que sempre m'ha funcionat si la gent hi participa. —He de dir que les tardes dels caps de setmana i part de l'estiu, a Balaguer, m'havia dedicat a llegir tot el que podia sobre estratègies d'aprenentatge—. Al tercer any, els cursos de doctorat s'especialitzaren i altres professors varen fer aquesta feina.

Durant els anys de Blanquerna he fet sempre Seminaris, la joia de la corona de la casa. Una eina que permet personalitzar l'aprenentatge i l'educació. He perdut el compte de la quantitat de mestres, psicopedagogs i psicòlegs que m'han ajudat a créixer.

Al segon curs de Blanquerna se m'encomanà l'assignatura Dificultats d'Aprenentatge i Intervenció Psicopedagògica. L'enfocava des del punt de vista de la intervenció i no tant

en el diagnòstic, un aspecte sobre el qual no m'he dedicat mai, ni m'interessa. Hi introduíem algunes lleis del cervell —beneït Luria! Parlàvem de com fomentar un ensenyament que fes possible l'aprenentatge significatiu. Presentàvem un mapa cognitiu que tingués present, en la mesura del possible, les aptituds que són a la base de tot aprenentatge: percepció, atenció, memòria, llenguatge, pensament, motricitat. Entràvem en el món dels procediments i estratègies i de la metacognició —que caminessin per la vida pels senderols de l'aprendre a aprendre. Ja podíem tocar entitats més complexes com són les dificultats en el món de la lectura, de l'escriptura i de les matemàtiques. No teníem temps per a ficar-nos en l'atenció educativa a la diversitat, la inclusió, el fracàs escolar... Any rere any aprenia més i més. Feia especial atenció al món de la didàctica de la mateixa assignatura. Cada tema era tractat metodològicament de manera diferent. Ho feia amb una mentalitat —i que em perdonin—, de plantejar la metodologia com si fossin alumnes de vuitè de Primària. El màxim rigor, és clar, pel que fa als continguts. En vaig fer «la meva assignatura».

Sempre que podia feia sortir Lorenzo Milani, el mestre de Barbiana. Em semblava fonamental que aquells alumnes coneguessin el mestre que, a més de deixar-nos un llegat pedagògic, va deixar la pell a l'escola. *Carta a una mestra* (1967) és una fita fonamental en el compromís de ser mestres. Però, sobretot, ho és la vida del mestre que hi batega.

Treballàvem la gestió mental del professor Antoine de la Garanderie. Va ser una llàstima que a casa nostra no arrelés. Barcanova publicà en 1990 els dos llibres: *Pedagogia dels mitjans d'aprendre* i *Comprendre i imaginar. Els gestos mentals i la seva aplicació*. L'aprofundiment en la gestió mental, en el treball amb el visuals i els auditius ens hauria donat unes eines ben aprofitables de cara a optimitzar l'aprenentatge. No n'hem sabut treure profit.

Vaig fer algunes classes de Didàctica. De fet era el titular de Didàctica i Organització Escolar. Durant uns cursos vaig fer classes de Teoria i Institucions Contemporànies d'Educació que implicaven l'estudi d'alguns autors de la història de l'educació. Els darrers anys vaig ensenyar l'assignatura Societat, Família i Educació. Em va ajudar a situar l'educació en el món de la societat i la família. Parlava de Freire sempre que podia.

El curs 2003-04 començo l'assignatura Competències i Habilitats Bàsiques. Quina sort que vaig tenir! Com vaig aprendre! Feia classes els divendres de 2/4 de 9 a les 10. I venien tots els alumnes! Creixíem en autoconeixement, autoestima, empatia, assertivitat, resolució de conflictes, resiliència, presa de decisions... Coneixíem i elaboràvem programes d'intervenció. El que hi vaig aprendre m'ha ajudat molt en la vida.

El primer trimestre del curs 1996-97, per un trasllat d'assignatures a altres cursos, m'havia de quedar sense fer classes, llevat dels seminaris. Vaig poder agafar la maleta i passar l'estiu i la tardor a la Universitat de Buffalo. Col·laborava en el departament d'Educació Especial del professor John F. Cawley. Vàrem treballar sobre dificultats en la lectoescriptura. Vaig seguir cursos amb els professors J. Ronald Gentile —un conductista de qui vaig aprendre sobre psicologia de l'aprenentatge— i vaig tenir interès de seguir les classes de Thomas J. Shuell sobre recerca en Educació.

De mitjans de gener fins a mitjans de febrer del 2009 vaig ser a Liège. Hi vaig anar com a professor Erasmus a HELMo Sainte-Croix i a L'Haute Ecole Léonard de Vinci —École Normale Catholique du Brabant Wallon, à Louvain-la-Neuve. Vaig poder entrar en la pe-

dagogia Freinet a Brussel·les, i parlar del gènere del professorat a Infantil a Bruges —formava part de l'equip d'investigació sobre el tema a Blanquerna. No va ser possible visitar L'Ermitage d'Ovide Decroly. Una vegada jubilat, però, vaig fer-hi una estada. Montessori i Decroly són els grans referents de la didàctica. L'una ha posat les bases de l'escola infantil d'avui; l'altre, de les de primària. Uns educadors que haurien d'estar com dues cariàtides vivents a un cantó i a l'altre de la porta de l'escola. Sobre Decroly encara, entenc que la metodologia globalitzadora d'avui a l'escola hauria de tenir-lo més present. Ho dic sense conèixer ni Dewey ni Kilpatrick. Un cap de setmana vaig poder visitar Bastogne, seguint els camins de la batalla de les Ardennes, que m'apassiona. Un altre dia, el museu Van Gogh d'Amsterdam.

A Budapest i a Vác, també com a professor Erasmus, a l'Apor Vilmos Catholic College. Una setmana de març del 2012. Vaig aprofitar-ho per a visitar la casa-bressol del carrer Lóczy seguint els passos d'Emmi Pikler. Vaig sentir que aquella visita m'arribés tard a la vida per poder ficar-me en la seva aportació. M'allotjava a l'escola escolàpia de Vác, on vaig tenir la sensació d'entrar en el túnel del temps, enrere, fins al segle XVIII.

Projecte d'Activació de la Intel·ligència–PAI

En el camí del PAI

Tornem a la primavera de 1991. L'Escola Pia catalana bull renovació, hi ha canvis estructurals. Neix el Secretariat de les escoles. Alguns objectius comuns per a les escoles. Se m'encomana que comenci el Projecte d'Activació de la Intel·ligència. Popularment, el PAI.

Tirem, encara, més enrere en la cronologia per veure com el PAI és la conseqüència lògica d'una línia de treball personal. 1969. Començo la meva vida de mestre. A Sabadell hi trobo un home excepcional, Josep Maria Balcells. Compartim inquietuds per a una escola nova. A Parvulari m'ajuda a posar el tren de la meva vida de mestre en una via determinada: millorar, millorar i millorar l'escola.

Preparem material. Treballem en clixés que s'han d'arxivar. Com els classifiquem? Descobrim que hi ha una colla que treballen bàsicament la percepció; altres, l'atenció, altres... I ja tenim aquells clixés dins de capses que amb lletres de retolador gruixut duien aquests noms —aquella olor que feien! Igualment entrem en la psicomotricitat, la plàstica, l'educació musical... Obrim carpetes d'arxius amb tot de suggeriments.

Passen alguns anys. Per què no sistematitzem aquest material? Treballem tots els camps que s'haurien de treballar? El que fem, funciona? I em poso a fer la tesi. De 1978 al 1984. Amb un greu accident entremig portant protocols per a la recerca amunt i avall. I sense deixar el treball a l'escola. La titulem *Vers una programació de pre-lectura i pre-escriptura a preescolar.*

El professor Jaume Sarramona m'anima a publicar les activitats que havia recollit al llarg de la investigació. Surt el llibre *Jocs per a aprendre a llegir i a escriure*, que publica CEAC el 1988. S'ha traduït amb el títol *Juegos previos a la Lecto-Escritura* i *600 juegos para Educación Infantil*. Set edicions.

El primer objectiu del PAI

Heus ací el germen del PAI. De la mateixa manera que es treballen els aspectes previs a l'aprenentatge de la lecto-escriptura a Infantil, per què no es treballen els aspectes previs de tot aprenentatge a Primària? Una analogia: per a la simfonia dels aprenentatges de la

vida es posen en joc tots els instruments d'una orquestra. Cada instrument implica una colla sintonitzada de microhabilitats: lectura de la partitura, moviment dels dits, ritme en el cos, nervis controlats, disciplina de grup, atenció al conjunt, motivació... Treballem-los.

I ja tenim el primer objectiu del PAI: «Treballar les habilitats i aptituds que es troben en la base de qualsevol aprenentatge».

Abordem les habilitats i aptituds de l'aprenentatge: percepció, atenció, memòria, raonament, llenguatge, estructuració de l'espai, vivència del temps i psicomotricitat. Ens fiquem en l'autoconeixement, autoestima, educació emocional, competències socials, educació moral, escolta activa, empatia, presa de decisions, resolució de conflictes, pensament positiu... El material s'organitza en sèries que exerciten i desenvolupen aquestes habilitats amb propostes atractives i divertides.

D'on surt el material? Com el cuiner que després de moltes hores de remenar cassoles acaba creant els seus plats, així anys de bagatge em donaren una madura llibertat per a dissenyar activitats. Podria explicar com em vingueren al cap algunes de les sèries i dels jocs. Diguem, sí, que algunes sèries partiren de material com el que es relaciona a continuació. El test Frostig; el llibre *Cómo desarrollar las aptitudes psicolingüísticas* —un llibre que prové del test ITPA—; el treball exhaustiu d'André Rey; el mateix Luria —el seu llibre *Cerebro y lenguaje. La afasia traumática: síndromes, exploración y tratamiento* dona força pistes—; els llibres d'Erns Ott; les revistes *Pomme d'Api*, *Cavall Fort*... I moltes nits de solitud mirant i treballant material. Partíem del principi que si un test deia «mesurar la intel·ligència» —no entro en detall sobre què s'entén per intel·ligència—, per què no treballar-la a partir de les aportacions del text?

Vaig cercar ajuda externa per a les sèries lingüístiques, que vaig trobar en Miquel Calzada. Vaig recórrer a mestres de música, d'art, especialistes en jocs, de psicomotricitat, de... Recullo material preventiu, de logopèdia.

Vaig descobrir Paul Sloane. I amb ell, el pensament lateral. Narracions amb tocs surrealistes que conviden a fer funcionar el magí. Un gaudi.

El segon objectiu del PAI

Anem a una altra dimensió: el segon objectiu. Portava un sòcol de lectures sobre aprenentatge, estratègies d'aprenentatge, metacognició, aprendre a aprendre... No podíem oferir aquell material i que el contestessin sense més ni més. Havíem de passar del mer fer —conductisme— a la rica amplitud del cognitivisme.

Podíem formular el segon objectiu: «Ajudar a crear en els nens i les nenes la capacitat de gestionar el seu aprenentatge perquè vagin aprenent a aprendre».

Construírem una metodologia que fomentés un aprenentatge constructivista. Mai no m'hauria pensat que un dia em tocaria d'organitzar una metodologia tenint com a base el què havia après en el món de la catequesi. Partir de la vida dels infants; ajudar a lligar aquesta vida amb la història que es vol explicar; expressar-ho. Una metodologia basada en la paraula, en la conversió de la classe en un grup de comunicació i debat. Això fa que el procés d'humanització i de personalització vagi creixent en els nois i noies.

La metodologia del PAI parteix d'entendre què s'ha de fer, i com s'ha de fer, sempre a partir de l'experiència de l'aprenent amb el mestre com a mediador. En un segon moment es fa allò que s'ha de fer i, d'entrada, com s'havia pensat que es faria. En el tercer

moment es reflexiona sobre allò que s'ha fet i com s'ha fet. En aquest darrer moment es parla de l'estratègia que cada vailet ha usat. I les conquestes es transfereixen a altres aspectes de la vida: personal, escolar, familiar, social... Diguem que l'horitzó del PAI va més enllà de l'escola.

El PAI agafa volada

Durant el curs 1991-92 es comença a elaborar i experimentar el PAI a algunes escoles. Es prepara els mestres. A finals d'aquest curs, amb en Carles Mascaró, oferim a l'editorial Cruïlla la possibilitat de publicar el PAI. I és acceptat. Entra en escena un geni, Pep Rosell, cap de disseny de l'editorial. Amb ell se m'obre un món nou. Donem vida a les idees. L'aire circula en cada pàgina; defugim l'atapeïment. Tenim les idees clares. Anem per feina amb creativitat i bon fer. Em trobo molt bé amb el Pep. Cerquem els millors il·lustradors, fotògrafs, guionistes. Els dos primers llibres veuen la llum en 1992. En un format digne encara que senzill, en dos colors. El segon color que en l'original es plasma sobre paper vegetal! Curs rere altre van apareixent els llibres del PAI. En 1995 surt el de sisè.

Incorporo al treball del PAI la Gemma Baldrich. Era el meu mirall: «I si això ho féssim d'aquesta altra manera?» Ajuda a fer avançar el projecte, ampliant-ne la visió. L'enriqueix. Tampoc no es podria entendre el projecte sense la sàvia aportació d'aquesta psicopedagoga i mestra.

Aquest mateix 1995, es publica a Madrid. Posteriorment a Mèxic, Xile, Argentina, Puerto Rico, Perú, Colòmbia... I Brasil. L'editorial agafa la seva col·lecció de llibres de lectura *El barco de Vapor* i el *PAI* com a puntes de llança per a introduir-se a Sud-Amèrica.

Té èxit. En alguns cursos escolars, a Catalunya, un de cada quatre escolars fa PAI.

L'editorial em demana que prepari un *PAI* per a Secundària. Neix el *Projecte per a Aprendre Millor–PAM*. 1998. Quatre llibres, un per a cada curs d'ESO. Una estructura semblant per a una mateixa filosofia. Comercialment no funciona tan bé com el PAI. Per què? Una de les raons la podem trobar en els canvis continuats que s'introduïen a l'escola secundària.

A partir del 2000 es fa una nova versió del PAI de Primària. Es pot optimitzar la primera versió. Altres il·lustradors, a tot color. Noves idees. La fotografia hi té un paper important. No s'hi estalvien mitjans. Alguns guionistes habituals en els mitjans de comunicació. Aquest nou PAI incorpora diverses sèries que treballen aspectes que podem englobar sota el nom d'intel·ligència emocional. S'incrementa la qualitat.

En el 2007 ens demanen que fem el PAI d'Infantil. Personalment n'havia estat reticent. Pensava que a aquesta edat ja es treballen les habilitats i aptituds que són a la base de qualsevol aprenentatge. Si de cas, calia ajudar a les mestres a fer prendre consciència de la possibilitat de fomentar l'aprendre a aprendre. Però finalment el faig. Més ben dit, el fem, perquè fou un privilegi treballar costat per costat amb la Lali Moral, una joia de persona i mestra amb totes les qualitats de qui vaig poder aprendre molt. Surt simultània-

ment en català i en castellà. En diem *Projecte d'Activació de les Intel·ligències*. Intel·ligències, en plural, pensava en Damasio[1] i en tota la cultura que portàvem sobre els dos cervells —per exemple, Marie Joseph Chalvin, *Los dos cerebros en el aula*—, l'experiència en la Gestió Mental d'Antoine de la Garanderie.

Si ara hagués de fer una tercera versió del PAI seguiria l'esquema d'aquest PAI d'Infantil. Sèries de tres activitats i rere cada pàgina amb l'activitat del llibre, uns jocs relacionats i que ara es troben a la *Guia didàctica.*

Però allí es va quedar el PAI, el meu PAI. Vint-i-sis anys després de la sortida del primer llibre del PAI encara hi ha escoles d'aquí i de més enllà que el fan servir.

Em va alegrar saber que del PAI en sortien dues tesis doctorals. Una a Almeria i una altra a Barcelona. Si n'hi ha alguna altra, ho desconec[2].

La Guia didàctica

La *Guia didàctica del PAI* s'anava enriquint versió rere versió. Fins a les darreres guies. És la riquesa amagada. Conté els fonaments teòrics del PAI. Introdueix cada sèrie que es treballa. En formula l'objectiu. Diu, per exemple, «Aquesta sèrie treballa especialment la percepció en el seu vessant de fons-figura». Entre els tres PAI, trobem, a més dels 273 suggeriments del llibre de l'alumne, 1.694 propostes més. Inclou suggeriments lúdics de percepció auditiva, llengua —poesies, endevinalles…—, relaxació, cuina, jocs —d'aula, de bosc, de pati… —, ritmes, cançons, tai-xi, risoteràpia... Hi són insinuats els grans camps que s'haurien de tenir presents a l'escola. I, encara, tots els aspectes de la intel·ligència emocional que al llarg d'aquestes ratlles anem assenyalant. Estic content de les guies.

I encara

Per acabar diguem que el PAI permet una contextualització en la cultura en què s'aplica. Hi ha una voluntat d'atenció a la diversitat de llocs, de temes, de persones, de paisatges... —fotos del Marroc, el Senegal, l'Amèrica Central...; nens grassos, prims, amb ulleres, amb la síndrome de Down... Dona valor a la paraula, a la relació del mestre amb el nen a través del diàleg, de la interacció amb els companys. Crea una comunitat d'investigació. El PAI vol ser fidel al seu origen escolar: ha nascut a l'escola i vol servir-la —cosa que no treu que no es pugui fer servir a altres àmbits, com la recuperació. S'allunya d'altres projectes existents: Harvard, PEI, APDI, Filosofia per a nens… No he sentit ningú que m'hagi dit que el PAI l'hagi avorrit. El seu contingut no és curricular. Té tan poca lletra com la indispensable per a fer-lo apte a tants àmbits com sigui possible. Un projecte que treballa la diversitat. Reconeix les diferències de funcionament mental i, doncs, dona una autonomia

(1) Heus ací un fragment de la *Guia Didàctica*: «Amb Damasio (Antonio Damasio. 2001. *La sensación de lo que ocurre*. Madrid, Debate, p. 51) podem afirmar que "l'emoció ben dirigida i ben desplegada sembla ser un sistema de recolzament sense el qual l'edifici de la raó no pot funcionar adequadament". Sembla que queda clar, per tant, que el raonament no se sustenta sense l'assistència emocional. Com també podem dir que l'emoció necessita el raonament per a un exercici intel·ligent (Ramon M. Nogués. 2003. *Sexo, cerebro y género. Diferencias y horizontes de igualdad*. Barcelona, Paidós, p. 170)».

(2) Antonio J. Domínguez Peláez llegeix la seva tesi doctoral «Intervención con programas de inteligencia en el tercer ciclo de Educación Primaria, en el ámbito de la Educación Compensatoria» (Universitat d'Almeria, 1996) Presenta un estudi qualitatiu i quantitatiu del Programa Harvard i del Projecte d'Activació de la Intel·ligència (PAI). Per la seva banda, Joan Riart i Vendrell llegeix la seva tesi doctoral «Avaluació del Projecte d'Activació de la Intel·ligència, P.A.I.» (Universitat Ramon Llull, 2000). Potser val la pena dir que va començar a treballar el tema abans de conèixer l'autor del PAI.

mental pròpia a cada nen i nena. En el PAI reposa la idea que l'aprenentatge és quelcom en construcció constant. És un projecte per a la vida. A l'educador li demanen que contínuament es remeti a l'experiència concreta del nen, que contribueixi a crear un moviment fresc entre pensar i fer, però que connecti amb altres realitats. El PAI pot renovar la intervenció educativa de les mestres i dels mestres. Té una variada aplicació en àrees no curriculars: tutorial, temps lliure, vacances, reforç escolar... És un material preventiu. Un lema: «Per què hem de reeducar si podem educar?». Un ampli equip d'educadors ha testat i avaluat prèviament els suggeriments del material que s'edita. Es recullen les observacions realitzades al llarg dels anys d'experimentació.

Em jubilen

Quan era a punt de complir els 65 anys vaig anar a veure el director general de Blanquerna i li vaig demanar de poder fer com en Pep Guardiola, anar allargant el contracte de treball any rere any. Em va dir que no era possible. I a finals de juny del 2012 em van jubilar.

Em vaig proposar una sèrie de coses. Per exemple, aprendre a respirar bé quan nedo. Però això de fer piscines amunt i avall, ho trobo avorrit. O recollir els centenars d'activitats per a l'aula que ja tinc publicades o encara no i publicar-les. Però no estic motivat. O repescar la meva afecció per la pintura. Quan era jove tenia possibilitats pintant i no vaig seguir aquest camí. Pensava que t'hi havies de casar, és a dir, dedicar-hi totes les hores del dia, i no podia. Ho vaig deixar i encara ho tinc desat.

Això sí, camino. Com a mínim dos cops per setmana, i un mínim de quatre horetes. Amb una colleta, sortim ben d'hora i anem a recórrer aquest paradís que és el Moianès. I ser sorprès per un raig de llum matinal que fendeix l'espai i encén de bellesa una branca de roure martinenc en un ambient boscà encara en penombra. És només un instant —però, quin instant!—. Et manté l'esperit quiet per a tota la setmana. Com pot ser que una terra s'arribi a estimar tant![3]

Des de fa uns anys visito un cop per trimestre, la Laia Roca, nutricionista, que m'ha educat en el menjar.

El dijous segueixo un curs de Bíblia amb els Jesuïtes de Sant Cugat. Hi aprenc molt. A la tarda repasso anglès. He de dir que quan treballava tenia temps per a fer-ne els deures. Ara no. Després —oh felicitat!— ajudo a fer llegir una reneboda de sis anyets.

Participo en el Club de Lectura de la Biblioteca de Moià. Cada mes, un llibre m'obre un món que no esperava. Una riquesa. Quan no ve l'autora o autor o un entès, porto la dinàmica del grup. L'experiència dels anys de treball m'és útil. Preparo un guió que després se seguirà o no. El que importa és que la gent parli, es manifesti. La gent del grup, però, llegeix molt bé. Ho fan amb sentit, que Déu n'hi do. Quan em demanen un llibre per a llegir tiro sempre per la literatura catalana. Tenim obres d'una qualitat extraordinària.

Moià és una població amb un nivell cultural molt alt. Penso que 335 anys amb una institució que ha ensenyat els seus nois i una altra escola que va obrir les portes per a les noies fa 170 anys ha de fer decantar el pòsit. Em vaig proposar de col·laborar en la revista

(3) Frase escrita en una paret de Riudecols.

local *La Tosca*, iniciada el 1947. Ho faig amb articles que aporten una visió humanista sobre temes diversos.

Moià, a més, té un alt nivell creatiu. Cada Festa Major es fa el *Musical*, un espectacle en *play-back* que assoleix una qualitat excel·lent. Esdevé l'acte amb més públic de la festa. Vaig creure que m'hi havia d'implicar, ja que es tracta d'un esdeveniment transversal de la societat moianesa, potser únic. I això que de mi mateix penso que ni entono —que no és el cas— ni sé ballar. Però els assajos i la mateixa funció són una festa. I ja em tens, a mi, a l'escenari movent l'esquelet o fent el número.

Diuen que el Rei Blanc de la cavalcada de Reis de Moià se m'assembla. El que sí s'assembla a la felicitat plena són els ulls dels infants que s'atansen per saludar-lo.

Quan treballava a la Ramon Llull havia participat en la Universitat d'Estiu com a professor. Per què no fer-la a Moià? I des de fa quatre anys, durant la primera setmana de juliol, podem gaudir d'un cicle de xerrades i activitats amb figures de primera línia. Parlem sobre intel·ligència emocional, llengua, història, *mindfulness,* dibuix i pintura. Cada any es va consolidant més.

Vaig començar a escriure algunes reflexions sobre l'educació, bàsicament del nostre interior. Anava al ritme d'un capítol per any. Però ara hi dedico el poc temps lliure que em queda. He tornat a llegir els mestres Paulo Freire, Lorenzo Milani. I, des de fa uns quants anys, Janusz Korczak, a qui he fet sant. No és tant el que diuen, que també, com el seu compromís amb una vida de servei. A veure si un dia decideixo de posar-hi punt i final. Al llarg dels darrers anys he escrit altres coses. Montserrat m'ha publicat *En aquest temps* i *Gorres per a tothom*. M'agrada el primer; sobre el segon penso que estic molt lluny de les obres de literatura per a infants.

Els estius vaig de dues a tres setmanes a substituir un amic meu a una parròquia del bisbat d'East Anglia. Uns anys fou a Cambridge mateix, ara és a un poblet de la costa, Aldeburgh. A Cambridge, fins i tot els feia el dinar per a la colla de la parròquia. Cuina catalana, per descomptat!

La vida m'ha regalat una bona colla d'amics. Procuro gaudir-ne. Seure amb ells a taula, visitar museus i exposicions, anar al cinema o al teatre, viatjar plegats, comentar allò que passa... Ens acompanyem.

La darrera setmana d'agost m'agrada anar a Tàpia de Casariego, a Astúries, a casa de la família d'una amiga que la dedicació a la biblioteca escolar em va donar: la Rosa Piquín. Parlem de la vida. També de llibres i de biblioteca. M'agradaria poder-li seguir els seus «Proyectos Documentales Integrados» com a metodologia per a treballar a partir de la biblioteca. La gent són humans, entranyables; les platges i la verdor dels encontorns, un regal.

M'agrada plantar-me cada matí a l'entrada de l'escola i dir bon dia als infants que hi arriben, als mestres i als pares. Igualment acomiadar-los en acabar la jornada.

Un dia, jo era al seminari escolapi de La Rioja, el meu oncle em va regalar el llibre *Educar tot educant-se* de Louis Évely. Tota la vida he intentat això: educar-me per educar.

He trobat en l'Escola Pia l'humus necessari que m'ha permès ser jo. M'han acollit i acompanyat. M'han animat a seguir el meu camí. Ho he fet en fidelitat al grup. M'hi he

lliurat en llibertat i continuo amb el mateix esperit. Conservo intactes les ganes infinites d'aprendre.

El fil de la meva història va avançant inexorablement. Els anys passen de pressa, de pressa, com una caiguda de parpelles. M'agradaria encara veure realitzats tants somnis! Us en manifestaré un dels prioritaris: poder gestionar el temps que Déu em dona, i em doni, per a escoltar. Tan sols poder aturar-me i escoltar. Escoltar vol dir això, només escoltar. I res més; no cal ni preguntar ni indagar. Respectar la llibertat de l'altre. Escoltar, acompanyar. Hi ha tant dolor! Mireu: sento com se m'escapen oportunitats, cremades en la pira de la immediatesa. Respectar les decisions i els silencis. I no donar consells, que de vegades fan més nosa que servei. Ni de bon tros dir a l'altre el que ha de fer. Escoltar, acompanyar, estimar. Mirar-los als ulls. De vegades agafar-los les mans. I, potser, l'únic que cal és anar-ne aprenent. Aprendre. I mirar fascinat com els altres creixen.

Estimo la vida, la vida de les persones. Estimo aquesta terra. I per això val la pena lluitar fins al final. Persistirem!

Pensava en mi quan, fa una quarantena d'anys, vaig escriure:

Ser com un camí
—petit o gran, ignorat o fressat—
pel qual es camina
i no s'hi pensa més.
I si mai se n'oblida el destí,
pot tornar-se a seguir.

Un dia, dins el marc de les reflexions sobre l'educació que preparo, se'm va ocórrer començar a redactar les meves invariants didàctiques. Didàctiques, ja que em considero més didacte que pedagog. Vaig enviar-les als meus amics els professors Joan Mallart i Conrad Vilanou. Aquest m'oferí de publicar-les si escrivia la introducció del testimoni sobre la meva vida educativa. Malgrat que em costa parlar de mi mateix m'hi he posat. Accepteu aquestes invariants escrites com m'agrada. Segur que no hi són totes i que, potser, demà diré que si tal cosa o tal altra hi sobra o hi falta o ho podia dir diferent. Tant se val! La bona voluntat per damunt de tot.

Faig meu el salm 130:

El meu cor no és ambiciós, Senyor,
ni són altius els meus ulls;
visc sense pretensions de grandeses
o de coses massa altes per a mi.
Jo em mantinc en pau,
tinc l'ànima serena.
Com un nen a la falda de la mare,
així se sent la meva ànima.

Les meves invariants didàctiques

> Que n'érem, de bons pedagogs, quan no ens amoïnàvem per la pedagogia! (Pennac, 1993, p. 19)

Com un atles

Anem a les acaballes del segle XIV, quan els Cresques —Abraham, el pare, i Jafudà, el fill— dibuixaren un atles que mostrava l'univers conegut. És el balboteig d'una cultura que va forjant una visió del cosmos i la plasma en mapes. La fabulació completa la geografia; la llegenda omple els buits de la història. A la seva manera, s'esforcen per situar-se en un món que està a punt d'obrir-se'ls en la seva exuberant complexitat. Tot l'univers fascinant que envolta la pacient elaboració de l'atles. Jafudà, el protagonista, diu en un moment determinat: «Al pare l'apassionava, per damunt de tot, dibuixar un mapa que pogués afermar i eixamplar els coneixements dels homes sobre el món» (Bosch, 1998, p. 45). Alfred Bosch plasmà en la seva novel·la *L'atles furtiu* la necessitat que té la humanitat de saber per on navega —no sols en el sentit marítim. De fet, des de l'albada de la història, la humanitat ha maldat per abastar el món que l'envolta. Saber quin terreny trepitgem, on som, què hi ha més enllà.

Es tracta de tenir una mirada global sobre la realitat. Una mirada «holística». L'arrel grega de la paraula —'holos', sencer, tot, complet— ens ajuda a entendre'n el significat. Podem entrar en la paraula «teoria». Del grec. 'The', posició de l'espectador a l'estadi, el lloc que n'ocupa; 'orao', mirar. Des del lloc on es troba té una visió global del que passa. Ho entén. En té una visió teòrica.

Un caminant que coneix la contrada, en condicions diürnes normals, no s'hi pot perdre. En té un mapa mental. Sap on és i què trobarà a cada punt del seu voltant. Un educador, com qualsevol altre professional, ha de saber per on es belluga. No sols on té els peus sinó què hi ha més enllà. La mirada abasta el seu horitzó i l'horitzó de l'horitzó.

Establim alguns principis que, com passeres per a travessar un riu, ens ajudin en el nostre camí. Apuntem algunes invariants. Principis «fondants». Relativitzem, però, l'aparent impugnabilitat que Freinet[4] dona a les invariants: «La definició de la *Invariant* està dins el mot mateix. És tot allò que no varia ni pot variar, a qualsevol latitud i a qualsevol poble. La *Invariant* és la base més sòlida, i evita moltes decepcions i errors» (Freinet, 1972, p. 9). No sé si podem evitar decepcions i errors. La cultura i la història deuen condicionar. Les oferim amb la senzilla esperança que ajudin a reflexionar sobre la tasca educativa.

Didàctiques. Entenem que trepitgem terreny didàctic. Ens trobem en la regulació de la relació entre aprenentatge i ensenyament.

Primera invariant didàctica

> Em sembla sentir una perduda melodia ressonant a través del segles, quan trobem un home com Josep Calassanç planejant un sistema d'ensenyament per a infants pobres basat en tendres principis liberals. (Trueta, 1977, p. 213)

Anem a l'arrel d'una cultura que camina des de fa centúries. Venim de lluny; no pas de l'ocurrència tinguda en la conversa a l'hora de l'esmorzar o del repàs del diari del matí. Recollim l'herència d'un passat que «ressona a través dels segles». L'educador necessita

(4) Imbernon, F. (2010) *Les invariants pedagògiques i la pedagogia Freinet cinquanta anys després*. Barcelona, Graó. La seva relectura m'ha immergit en aquell esperit Freinet. Gràcies!

un transfons cultural: pedagògic, històric, neurològic, literari...; humanista, liberal... Cal cultura. Companys de camí que ens van modelant. Un educador ha d'haver treballat uns quants noms: l'evangeli de Lluc, Montaigne, Décroly, Montessori, Milani, Freire... I Verdaguer, Màrius Torres, Mounier, Frankl... Hauria d'enamorar-se de Janusz Korczak... Són els clàssics —admirats clàssics!—, per no parlar d'altres aportacions.

Formulem la primera invariant: *Per a educar cal tenir una cultura pedagògica***.**

Segona invariant didàctica

La màquina de fer els deures

Un dia, un tipus ben estrany va trucar a la porta de casa nostra: era un homenet divertit, com us ho diria?, poc més alt que un parell de llumins. Portava a l'esquena una bossa més gran que ell.

— Tinc unes màquines per a vendre —va dir.

— A veure? —va dir el meu pare.

— Mireu, és una màquina de fer els deures. Es pitja el botonet vermell per a resoldre els problemes, el botonet groc per a fer les redaccions, el botonet verd per a aprendre geografia. La màquina ho fa tota sola en un moment.

— Compra-me-la, pare! —vaig dir jo.

— Està bé, quant en voleu?

— No vull diners —va dir l'homenet.

— Però, que treballeu per no res?

— No, però a canvi de la màquina no vull diners. Vull el cervell del vostre fill.

— Que sou boig? —va exclamar el meu pare.

— Escolteu —va dir l'homenet, somrient —, si els deures els hi fa la màquina, per a què li serveix el cervell?

— Compra'm la màquina, pare! —vaig suplicar jo— Què n'he de fer del cervell?

El pare em va mirar un moment i després va dir:

— Està bé, preneu-li el cervell i no se'n parli més.

L'homenet em va prendre el cervell i el va posar a dintre d'una bosseta. Que lleuger que anava, jo, sense el cervell! Tan lleuger, que vaig començar a volar per l'habitació, i si el pare no m'hagués agafat a temps hauria sortit per la finestra.

— L'haureu de tenir dintre d'una gàbia, ara —va explicar l'homenet.

— Per què? —va preguntar el pare.

— Perquè no té cervell, vet ací. Si el deixeu anar, volarà pels boscos com un ocellet i en pocs dies es morirà de fam!

El pare em va tancar a dintre d'una gàbia, com un canari. La gàbia era petita i estreta i no em podia moure. Els barrots em comprimien, em comprimien tant que… al capdavall em vaig despertar esglaiat. Sort que només havia estat un somni! Us asseguro que em vaig posar de seguida a fer els deures. (Rodari, 1988, p. 7 i s.)

Tenim dos hemisferis cerebrals, cadascun amb les seves característiques, sabrem potenciar-los tots dos? I encara podem parlar dels tres cervells —el reptilià, el mamífer i l'humà—, sabrem gestionar-los humanament?

El cervell és l'experiència de l'organisme. Només hi ha experiència del cervell si vivim l'organisme. Sabrem estimular-lo?

Formulem la segona invariant: *L'educador ha de tenir present les aportacions de la neurologia.*

Tercera invariant didàctica

> —Tu ho has dit, Arnau, fer un país és bastir ponts i obrir camins, il·lustrar un món és com il·luminar manuscrits. (Racionero, 1982, p. 81)

L'educador és el mediador entre l'entorn i l'infant. És qui ajuda l'infant a cercar allò que l'ajudarà a aprendre. A l'educador, li escauen dues imatges: és pont entre el medi i l'infant; és el camí a seguir mentre dona la mà a l'infant. Un pont a creuar, un camí que se segueix. I, després, s'obliden. Ambdós, però —imperceptiblement, humilment— et fan arribar a un lloc. El pont significa la voluntat d'unir dues ribes; el camí, una xarxa de fogars. Ambdós són dèria de servei, consciència de crear lligams. Vocació de comunió, sagrament de fidelitat. Comunicar persones, relacionar vivències, eixamplar mirades; també obrir cooperació, millorar comunicació, reconciliar esllavissades. Construir ponts i camins perquè la gent es comuniqui; obrir ponts i camins de relació; eixamplar ponts i camins entre grups diversos; projectar ponts i camins per a la cooperació; perfeccionar ponts i camins per a millorar la xarxa de comunicacions; refer ponts i camins de reconciliació. Tot educa; tota relació és educació.

Formulem la tercera invariant: *L'educador és un mediador.*

Quarta invariant didàctica

> Josep, l'espòs de Maria, era un home bo. (Mt 1, 19)

Tota educació ha de fer persones bones.

Al cap i a la fi, les persones bones són les que fan avançar les coses en una pau basada en la justícia, en relacions properes i madures, en lliurament als altres, en honestedat i dignitat. La bondat sobrepassa les diferències i venç els ressentiments.

La bondat fa que vulguem el millor per als altres. Ens alegrem amb ells; plorem amb ells. Perquè els estimem.

La bondat es pot ensenyar. A partir d'aquí, és possible conviure i construir en pau.

Els educadors són els professionals de la bondat.

Només la bondat salva el món.

Formulem la quarta invariant: *L'educació ha de maldar per fer bones persones.*

Cinquena invariant didàctica

> No talleu la persona per encaixar-hi l'abric. (de Mello, 1988, p. 21)

Aprendre a sentir. Aprendre a emocionar-nos. Es tracta de domesticar els sentiments i les emocions. Domesticar, fer de casa, integrar.

Autoconeixement, autoestima, assertivitat, empatia, resiliència, resolució de conflictes... són competències i habilitats socials que haurien d'entrar a l'escola.

Ajudem-hi els infants. I, és clar, els pares.

Formulem la cinquena invariant: *L'educació a l'escola ha de tenir present l'educació emocional.*

Sisena invariant didàctica

> Va caure la pluja, van venir les riuades, bufaren els vents i envestiren contra aquella casa, però no és va esfondrar, perquè estava fonamentada sobre la roca. (Mt 7, 28)

Observeu un grup de mainada asseguts a terra envoltats de trossos de fusta rectangulars, més o menys tots iguals. Comencen a aixecar una torre. La van pujant. Hi posen els cinc sentits en l'equilibri de les peces. A mesura que la torre va prenent altura augmenta la dificultat. De vegades sembla que l'estructura tremoli. Deixem-los aquí. Una torre necessita una bona base; un ensenyament també.

L'ordre d'importància en l'educació d'un infant és el següent. El primer de tots, de 0 a 3 anys; el segon, de 4 a 6 anys, el tercer, de 7 a 9... I així fins que tingui 100 anys. Evidentment que tot moment educatiu és important, però hauria de quedar clar de la importància de l'educació dels pares en els anys més tendres; de les mestres; dels professors. I, és clar, tenir present l'educació durant tota la vida per a tothom.

Formulem la sisena invariant: *Com més tendra és l'edat de l'infant, més important és la intervenció educativa.*

Setena invariant didàctica

> Per què hem de reeducar si podem educar?[5]

Estem per l'educació preventiva. Per anar posant les bases de tots els aprenentatges al seu temps. Treballar les habilitats i aptituds que són a la base de qualsevol aprenentatge. Ens referim tant als aprenentatges més típicament cognitius com als de caire moral, afectiu, o a allò que hom ha d'aprendre per a integrar-se a la vida, les competències socials. Podem crear esquemes mentals específics per a cada activitat, processar models o categories per a interpretar l'entorn i actuar.

Formulem la setena invariant: *Potenciem tota intervenció educativa de qualitat des dels inicis de la vida.*

(5) Amb aquesta frase encapçalava el programa de l'assignatura: «Dificultats d'aprenentatge i intervenció psicopedagògica».

Vuitena invariant didàctica

> Era la llengua, de la qual tant ens havia parlat dom Lorenzo; la famosa clau per a totes les portes, com ell deia.[6]

Només la paraula humanitza. La paraula construeix. La paraula perdona. La paraula és empàtica. La paraula és actitud positiva. La paraula dona vida. La paraula escolta. La paraula és compromís. Serà tasca de tota educació donar la paraula.

El llenguatge s'interconnecta amb el pensament. Per a Vigotski, un infant neix amb dues capacitats: la cognitiva i la del llenguatge-comunicació. Primer evolucionen en paral·lel, però cada vegada van establint vincles més i més forts, fins que arriba un moment en què es confonen de tal manera que arriben a formar una unitat interdependent difícil de destriar. Per a ell, el llenguatge esdevé pensament, i el pensament, llenguatge, en un procés d'interconnexió funcional. Arriba a afirmar: «La relació del pensament amb el mot és, primer de tot, no una cosa, sinó un procés; és el moviment del pensament al mot i, inversament, del mot al pensament» (Vigotski, 1988, p. 161).

Formulem la vuitena invariant: *La paraula és la característica més humana.*

Novena invariant didàctica

> Passar s'arada davant es bous: alterar l'ordre natural de les coses.
>
> Qui el carro unta, als seus bous ajuda.[7]

Qualsevol procés didàctic està al servei de l'aprenentatge de l'infant. No donar per suposat que l'infant aprèn allò que se li dona i com se li dona. El mestre —mediador— es posa al servei de la manera com l'infant aprèn. Contràriament fora «passar s'arada davant es bous». És clar que un bon ensenyament facilita l'aprenentatge de la mateixa manera que «el carro untat, ajuda els bous».

Formulem la novena invariant: *L'aprenentatge condiciona l'ensenyament.*

Desena invariant didàctica

> «Il vaut mieux unes tête bien faite qu'une tête bien pleine» [8]

Michel de Montaigne parla dels preceptors. Perquè del mestre amb el cap ben fet en sortirà el deixeble amb el cap ben fet. Vegem el text en el seu context:

> La missió del preceptor que li donareu, de l'elecció del qual depenen tots els resultats de la seua educació [...] que més prompte desitja ser un home hàbil que un savi, voldria també que es tinguera bona cura de triar-li un conductor que, més que ben ple, tinguera el cap ben fet, i que reunira les dues qualitats.

Si bé és cert que tots pensem sense que ens n'hagin ensenyat de manera explícita és veritat que podem aprendre a pensar. I tot aprenentatge demana un ensenyament. I si tots gestionem les nostres emocions i sentiments, semblantment és cert que podem

(6) Article de Lorenzo Milani —encara que amb el pseudònim de Benito Ferrini— publicat a la revista «Adesso» (1 d'octubre de 1958). Recollit en José Luis Corzo (2014) *Don Milani: La Palabra a los últimos*. Madrid, PPC, p. 107-111.

(7) DVBA. Entrada «Bou».

(8) Michel de Montaigne (2006) *Assaigs*. Llibre primer. Barcelona, Proa, p. 252 [Traducció de Vicent Alonso]. El trobem en el capítol XXVI, «Sobre l'educació dels infants». En l'original francès la vàrem aprendre i en l'original francès la transcrivim.

aprendre a fer-ho de manera més satisfactòria. Així mateix tots fem, però si ens haguessin guiat els nostres aprenentatges les coses ens anirien millor[9].

Per això pretenem que els escolars aprenguin a pensar i que abans, durant i després de cada decisió gestionessin l'estratègia més adequada. Per a potenciar aquest aprenentatge ens hauríem de preguntar cada vegada que abordem una activitat què he de fer i com l'he de fer. Després, fer-la segons com teníem previst. I posteriorment avaluar l'actuació.

Només es tracta de moblar bé el cap.

Formulem la desena invariant: *Cal fer el possible perquè la noia i el noi aprenguin a pensar.*

Onzena invariant didàctica

> Però de mica en mica va anar sorgint una dona diferent. Com si de dins d'aquell embolcall de muller d'un pagès sortís una dona. I aquesta dona tenia pensaments, volers i desigs. Aquí estava la diferència. No va ser evident tot d'una, però mentre em passava, n'era conscient. M'adonava que els meus pensaments, abans només una llista de coses que havia de fer una darrere l'altra, anaven prenent forma de diàleg dintre del meu cap. (Cirino, 2002, p. 102)

Estem perquè la noia i el noi siguin conscients del funcionament dels mecanismes del seu pensament.

Estem per la transferència de coneixements: saber fer en altres contextos allò que s'ha après en un context determinat. Estratègies, procediments, fets, conceptes, valors, normes... apresos en l'aquí escolar, els transferim a l'allà de la vida. Si no és així, no es dona un aprenentatge que valgui la pena. «Quin és el nostre gran defecte? Aprendre més per a l'escola que per a la vida»[10]. És obrir l'espai mental: aprendre a saber; a viure junts; aprendre a fer. Transferir: condició per a aprendre a ser, a aprendre, a emprendre.

En aquest camí, la paraula de la mestra o del mestre esdevé imprescindible. Si parlem d'aprendre a aprendre hem de parlar d'ensenyar per tal que aprendre a aprendre sigui possible. Es tracta d'ensenyar a conèixer els propis processos interiors i la manera com s'han d'utilitzar per a circular per la vida. S'ha d'ensenyar que vagin esdevenint metacognitius. La creació d'ambients poderosos d'aprenentatge, l'aula com a comunitat de recerca es fa necessari.

Formulem l'onzena invariant: *Cal fer el possible perquè la noia i el noi es coneguin com a aprenents.*

Dotzena invariant didàctica

> L'educació de la «resposta» no ajuda en res a la curiositat indispensable per al progrés cognitiu. Contràriament, ressalta la memorització mecànica dels continguts. Només una educació de la «pregunta» aguditza, estimula i reforça la curiositat.
>
> Evidentment que l'error d'una educació de la resposta no es troba en la resposta sinó en el trencament entre aquesta i la pregunta. L'error consisteix en el fet que la resposta és proclamada independentment de

(9) «Nosaltres pensem sense haver-ne après. El fet que pensem espontàniament no significa que nosaltres pensem tan eficaçment com podríem. La dificultat no consisteix tant a ensenyar a pensar com a ensenyar a pensar bé» (De Raymond S. Nickerson, 1988, p. 3).

(10) Miquel Calçada. Programa *Pasta Gansa*. A *Catalunya Ràdio*. 13 d'abril de 1994.

> la pregunta que la provocaria. Semblantment, l'educació de la pregunta estaria equivocada si la resposta no percebés com a part de la pregunta. Preguntar i respondre són camins constitutius de la curiositat. [...]
>
> Sense la curiositat que ens fa éssers en permanent disponibilitat per a la indagació, éssers per a la pregunta —ben feta o mal fonamentada, tant se val— no hi hauria activitat gnoseològica, expressió concreta de la nostra disponibilitat de conèixer. (Freire, 1997, p. 19 i 103)

Els interrogants fan pensar. Aquell qui els ha de contestar s'implica en la temàtica i construeix una resposta personal, compromesa, no manllevada. Els interrogants porten la màgia de la millor pedagogia. Diguem-ho així: les frases amb ganxo, enganxen. Que bé si fossin els mateixos vailets els qui es fessin les preguntes!

Formulem la dotzena invariant: *Estem per la didàctica de la pregunta.*

Tretzena invariant didàctica

> Abans de començar jo ja veia el partit aquí [es toca la templa]. Veia el partit amb els ulls tancats i el veia clar. Aleshores aquell partit el tenia al cove, m'ho passava bé.[11]

Que anticipin allò que van a fer, que ho puguin planificar conscientment, que en tinguin un control intern, que pensin com ho faran... I, és clar, que tinguin a punt les eines.

Formulem la tretzena invariant: *Abans d'actuar cal tenir clar què s'ha de fer i com es farà.*

Catorzena invariant didàctica

> Quan el príncep Bernat tenia disset anys, va començar a sentir un neguit, i una frisança i un encaparrament, que no el deixaven ni de dia ni de nit, que li treien les ganes de menjar, de dormir i de viure. Cap de tota la colla de metges que foren cridats perquè hi diguessin la seva no hi va saber trobar el remei adequat, i això que hi van anar els de més prestigi, els que tenien més títols, diplomes i medalles. Aleshores, quan ja tots plegats havien perdut la carta de navegar i no sabien per quin camí tirar, una serventa va recordar les paraules dites uns anys abans per la vella del setrill i la gerreta, que el príncep no tindria sort, ni ventura ni repòs, que no hagués trobat l'amor de les tres taronges. No va caldre dir res més, i el príncep Bernat va anunciar als seus pares que se n'aniria tot seguit a cercar l'amor de les tres taronges. (Jané, 1975, p. 24)

En tot procés cognitiu es donen tres moments —un d'entrada, un d'elaboració i un de sortida— i un procés d'autoregulació o *feedback*.

Formulem la catorzena invariant: *En tota seqüència didàctica val la pena tenir present l'abans, el durant i el després de la intervenció.*

Quinzena invariant didàctica

> En un espai hi ha tants llocs o punts de referència com nens menys un que està al mig. Al senyal han de canviar de lloc tots, qui quedi sense lloc anirà al mig. (Joc facilitat per l'Eduard Ripoll)

Jugar és imaginar, és viure noves experiències, és encarar-se amb la dificultat. Jugar és aprendre.

Jugar: joc planificat, joc lliure... Sols o en grup. Joc: motor del desenvolupament infantil. Juga l'infant i juga l'adult. Més joc lliure, si us plau, més joc lliure!

Jugar amb tauletes, telèfons intel·ligents, iPhones...? Per als pares tant i tant ocupats és una solució senzilla «endollar-los» a aquestes maquinetes. Però, què educa més, palpar

(11) *Una conversa amb Pep Guardiola*. Fulletó de propaganda del Banc de Sabadell. 2010.

amb consciència plena l'escorça d'un roure o veure passar ombres fugaces en una pantalleta? Interactuar al carrer amb altres companys en el joc o batre's solet contra petits monstres que assalten la pantalla?[12] Si de cas, connecteu amb una llengua estrangera a aprendre. I, si cal agafar aquestes maquinetes, escolliu jocs que fomentin l'enginy, l'estratègia, el pensament lateral, el compartir. I, si pot ser, que un adult estigui al seu costat. Per fer-li present que és allà, per tot el que calgui, per fer-li present que està interessat en les seves coses.

Pel que fa a les pissarres digitals interactives a l'aula caldria demanar que els mestres en dosifiquin l'ús i que sàpiguen escollir l'activitat a fer-hi. Les pissarres són només això, pissarres, una eina més al servei de l'aprenentatge.

Jugar és aprendre: joc, moure's, caminar... Aixecar-se de la cadira. Si parlem d'escola activa no podem oblidar que 'activus' ve de l''agere', que vol dir 'fer'.

> Jugar com els déus, però també com els nens. Què poden fer els déus per passar el temps sinó jugar? (Esquirol, 2018, p. 76)

El joc és festa.

O és que hem oblidat l'etimologia d'escola? Del grec 'sjolé', 'lleure, joc', 'temps lliure', 'estudi'.

Formulem la quinzena invariant: *A l'escola s'aprèn jugant*.

Setzena invariant didàctica

> *Els ulls són per a mirar;*
>
> *les mans, per a agafar.*
>
> *El cap és per a pensar*
>
> *i el cor per a estimar.* (Capdevila, Matas i Teixidor, 1967, p. 112)

Treballar tots els sentits. La vida arriba pels sentits.

Treballar amb diferents registres de comunicació —escrit, oral, matemàtic, audiovisual, artístic...—; amb diferents canals i registres analògics i digitals. Desenvolupar la informació i la construcció de coneixements. Integrar-hi el contingut de diverses àrees, de la vida real...

Treballar amb totes les àrees de coneixement interactuades. I, aquestes, amb la vida de fora l'aula.

El camí és la multidisciplinarietat, la interdisciplinarietat, la globalitat, la multisensorialitat en l'acció educativa.

> No deu ser hora de tornar als sentits? No deu ser aquesta una oportunitat per a revitalitzar-los? No ha arribat el moment de comprendre millor què uneix sentits i sentit? (Mendonça, 2016, p. 28)

Formulem la setzena invariant: *Tota didàctica s'ha de plantejar des de la interdisciplinarietat.*

(12) Melissa Healy. «Doctor's orders: Let children just play». En: *Los Angeles Times*. August 20, 2018. A6

Dissetena invariant didàctica

> La gènesi del propi jo i la descoberta de la societat són dos processos absolutament coincidents. L'infant descobreix qui és a mesura que va aprenent què és la societat. L'infant aprèn a jugar els rols que li pertoquen, a base d'aprendre a assumir el rol de l'altre.[13]

Aprendre a treballar en grups reduïts, interactuant amb els companys. És l'equip qui ha d'assolir la fita. Tots. Aprendre junts alumnes diferents. Per a desenvolupar valors com l'ajuda mútua, el respecte a les diferències, la convivència. Treball cooperatiu, comunitat d'aprenentatge. Avançar plegats.

Perquè hi ha una descoberta a fer: l'altre.

Formulem la dissetena invariant: *L'ensenyament en la cooperació ajuda en gran manera l'aprenentatge.*

Divuitena invariant didàctica

> Item en dit col·legi hi ha d'haver i habitar en família almenys sis religiosos, els quals en ell han de tenir tres aules o escoles i tres mestres, és a saber, un per a quiscuna aula o escola, i en elles ensenyar sense estipendi, ni salari és a saber, en una d'elles llegir, escriure i comptar, en altra Gramàtica i en l'altra Poesia, Retòrica i Humanitat.[14]

Entenc que és un fracàs per al sistema escolar que alguns nois i noies acabin els estudis superiors fent una lletra que ni ells entenen. Diguem-ne cal·ligrafia o el que sigui, però des dels primers passos en la lecto-escriptura haurien d'esmerçar-se a fer la lletra llegible. I anar-ho recordant al llarg de l'escolaritat. La lletra és un mitjà de comunicació i, malgrat les noves tecnologies, hem de poder fer-nos entendre en la lletra manuscrita.

Com també entenc que és un fracàs que un noi o noia en condicions d'aprenentatge normals acabi l'escolaritat fent faltes d'ortografia. O no llegint amb fluïdesa i comprensió. O que no s'atreveixi a llegir o a parlar en públic.

Si els infants acabessin la Primària amb el cap endreçadet per a llegir i escriure la paraula i per a comptar, hauríem avançat molt en la seva singladura en la vida.

Formulem la divuitena invariant: *A la base de tot ensenyament: llegir, escriure, parlar i comptar.*

Dinovena invariant didàctica

> Sense la lectura no seríem el que som, no seríem humans. Necessitem paraules, poesia sobretot, per humanitzar-nos. Els llibres formen part de la vida, en són un dels components essencials, de la mateixa manera que com ho són l'amistat, l'amor, la tendresa, l'alegria, els negocis, i tot el que contribueix al fet que la vida sigui més agradable i fàcil i comprensible i digna de ser viscuda. (Teixidor, 2007, p. 129)

Que els nostres alumnes llegeixin abundantment, per gust, llibres de qualitat. Lectura en llibertat. Sense avaluacions posteriors a la lectura. La lectura és un mitjà per a estructurar el món interior; anar forjant un sentit en la vida. La lectura, on vulguin.

> El treball amb textos de diferent tipologia (literaris, divulgatius, científics, didàctics...), o de diferent suport (llibre, audiovisual, informàtic...) contribueix a obrir la porta al coneixement i al creixement personal. No

(13) Peter L. Berger (1995). *Invitació a la sociologia. Una perspectiva humanística*. Barcelona, Herder, p. 123. Hem modificat no significativament la citació.

(14) De les Capitulacions per a la fundació de l'Escola Pia a Moià. Document signat el 31 de maig de 1682, Rossend Casallarch (1994). *Història de l'Escola Pia de Moià (1682-1994)*. Edició de la mateixa escola.

> s'ha de considerar temps perdut el que es dedica a comprendre i a raonar els conceptes i les seves relacions mitjançant la lectura de textos, siguin científics o didàctics (enciclopèdies, monografies, pàgines web...), perquè aquesta activitat proporciona capacitat d'anàlisi, de relació, de contextualització, de comunicació, etc., necessàries per a sobreviure en un món tecnificat i canviant. (Piquín, 2012, p. 9)

La biblioteca pot esdevenir la mediateca de bona part de l'aprenentatge escolar.

Formulem la dinovena invariant: *A l'escola, les noies i els nois han d'anar aprenent a gaudir de la lectura.*

Vintena invariant didàctica

> Manteniu encesos, com una foguera al cor del poblat, els vostres costums. Ensenyeu una altra vegada la llengua materna als que ja no saben parlar-la. Aquell que perd la seva llengua perd l'ànima del seu poble.[15]

La immersió lingüística és integració i cohesió social. És igualtat d'oportunitats. Acull la diversitat. Compensa desigualtats. És arrelament i obertura al món. Educació integral per a la persona. Obre portes. Enriqueix l'escola i l'acció educativa. La perfecciona.

Les classes populars castellanoparlants en aprendre la llengua del país que els acollia varen poder entrar a la societat amb igualtat d'oportunitats que els catalanoparlants. Eren competents en les dues llengües. La immersió lingüística els ha permès integrar-se a la comunitat. La societat té les dues llengües. Això és una riquesa per a tothom.

> La immersió lingüística, que ha estat aplicada a les escoles catalanes, ha esdevingut en els darrers vint-i-cinc anys, a casa nostra, una tècnica pedagògica que ha sortit del marc escolar que li és propi, per ser objecte de curiositat, d'admiració o de rebuig per part de moltes persones que en coneixen l'existència pel ressò social que ha envoltat la seva aplicació. (Arenas i Muset, 2008, p. 139)

Formulem la vintena invariant: *El model educatiu de la immersió lingüística és bo per als nois i noies.*

Vint-i-unena invariant didàctica

> Si un home no porta el mateix pas dels seus companys, potser és perquè sent un altre tambor. Deixem-lo que vagi al pas de la música que sent, tant si porta el ritme com si n'està molt lluny[16].

Vaig aprendre del Pere Pujolàs[17] que una escola inclusiva és aquella en la qual poden aprendre junts, en una mateixa aula, tants alumnes con sigui possible —malgrat siguin molt diferents— tantes hores com sigui possible, participant tant com sigui possible en les mateixes activitats que els seus companys de la classe. Que hi puguin participar i progressar fins al màxim de les seves capacitats i d'acord amb les seves característiques.

Escola inclusiva, amb vetlladores o vetlladors, amb un equip psicopedagògic, amb la mestra de l'aula assessorada...

Ho sabem, l'escola normalitza. En la inclusió tota l'escola hi surt guanyant.

> Els pares van remoure la ciutat buscant l'escola que pogués tornar l'alegria al seu fill. Aquella on s'ensenya sense presses, que dona el temps que fa falta per entendre les coses i permet gaudir-ne. Aquella que tornés a fer creure a en Carles que és un nen com els altres, però que necessita més temps. (Viza, 2001, p. 26 i s.)

Anem doncs per a la vint-i-unena invariant: *Una escola ha d'ésser inclusiva.*

(15) Pere Casaldàliga. https://coachingpersonal.cat/2018/04/10/la-llengua-materna-lanima-del-poble/

(16) Guild, P. B. i Garger, S. (1985) *Marching To Different Drummers*. ASCD. La citació és de Henry David Thoreau i es troba a la portada del llibre.

(17) Apunts d'una xerrada del Pere Pujolàs a Olot el 12 de març del 2011.

Vint-i-dosena invariant didàctica

> En posar l'infant en el camí de la lliure i pròpia manifestació del seu ésser hem de projectar-lo a una creixença en totes direccions: en la d'una profunditat que li permeti un dia l'encontre amb el seu jo essencial i amb la presència fidel del Déu que mai no abandona el nostre clos més íntim. En la d'una amplària que podrà mesurar amb els braços estesos, com una crida silenciosa a l'amor de tots els éssers i de tota la vida que batega en el món. i en la d'un amunt que l'adreça devers el terme darrer, senyera i esperança de tota vida humana.[18]

Una citació de la Carme i la Maria Aymerich del llibre *L'expressió mitjà de desenvolupament*. En aquells anys foren pioneres en l'obertura de camins a l'expressió a l'escola. La pintura, la dansa, el mim, el joc, la música...

També escoltar contes, explicar contes, llegir contes, representar contes. Els contes, ho sabem, ajuden a entendre el món, els altres, a nosaltres.

Tot plegat són camins d'expressió, de creativitat. En definitiva: de creixement.

Formulem la vint-i-dosena invariant: *L'expressió és un mitjà privilegiat de desenvolupament*.

Com un repte

> I vaig recordar una famosa dita zen: En arribar al capdamunt d'una muntanya, continua pujant. (Kerouac, 1980, p. 104)

Referències no citades a les notes

Arenas, J. i Muset, M. (2008) *La immersió lingüística*. Vic, Eumo.

Bosch, A. (1998) *L'atles furtiu*. Barcelona, Columna.

Capdevila, E.; Matas, J. i Teixidor, E. (1967) *El nom de cada cosa*. Barcelona, Llar del Llibres.

Cirino, L. D. (2002) *La venedora d'ous*. Barcelona, La Magrana.

Esquirol, J. M. (2018) *La penúltima veritat. Assaig sobre la vida humana*. Barcelona, Quaderns Crema.

Freinet, C. (1972) *Les invariants pedagògiques. Guia pràctica de l'Escola Moderna*. Barcelona, Laia.

Freire, P. (1997) *A la sombra de este árbol*. Barcelona, El Roure.

Jané, A. (1975) *Rondalles de Catalunya*. Barcelona, Martín Casanova.

Kerouac, J. (1980) *Els pòtols místics.* Barcelona, Proa.

Mello, A. de (1988) *El cant de l'ocell*. Barcelona, Claret.

Mendonça, J. T. (2016) *Vers una espiritualitat dels sentits.* Barcelona, Fragmenta.

Nickerson, R. S. (1988) «On Improving Thinking Through Instruction». *Review of Research in Education*, vol. 15, p. 3-58.

Pennac, D. (1993) *Com una novel·la*. Barcelona, Empúries.

Piquín, R. (2012) *Proyectos Documentales Integrados*. Pamplona, Publicaciones Gobierno de Navarra.

(18) Carme i Maria Aymerich (1967). *L'expressió: mitjà de desenvolupament.* Barcelona: Nova Terra. Hem volgut que la Carme i la Maria hi fossin presents com a gratitud a la seva tasca pionera en uns anys que ens feren com a educadors. Temps diferents amb uns paràmetres que assentaren els fonaments d'on som ara.

Racionero, Ll. (1982) *Cercamón*. Barcelona, Edicions 62.
Rodari, G. (1988) *Contes llargs com un somriure*. Barcelona, La Galera.
Teixidor, E. (2007) *La lectura i la vida.* Barcelona, Columna.
Trueta, J. (1977) *L'esperit de Catalunya*. Barcelona, Selecta.
Vigotski, L. S. (1988) *Pensament i llenguatge*. Vic, Eumo.
Viza, M. (2001) *Si això és una escola, jo sóc un tigre.* Barcelona, La Galera.

Una vida para la escuela: mis invariantes didácticas

Resumen: En este artículo, el autor presenta su historia de vida educativa y pedagógica, a la vez que sistematiza su visión didáctica a través de veintidós invariantes, tomando como modelo la pedagogía de Freinet. De hecho, el presente texto sigue el orden cronológico del camino educativo del autor, que comenzó con la formación inicial en la familia y en la escuela. Así, hace referencia a los primeros años de maestro en Sabadell y, además, apunta los rasgos básicos de maestro en Moià y en Balaguer desde su vocación escolapia. Igualmente, explica su paso por Blanquerna, cuando se dedicó a la formación de maestros, y da cuenta y razón de los principios del *Proyecto de Activación de la Inteligencia (PAI)*.

Palabras clave: Educación, pedagogía, escuela, aprender, enseñar, didáctica, vivir, querer, PAI (Proyecto de Activación de las Inteligencias).

Une vie dédiée à l'école : mes invariants didactiques

Résumé: Dans cet article, l'auteur présente son histoire de vie éducative et pédagogique, tout en systématisant sa vision didactique à travers vingt-deux invariants, en prenant comme modèle la pédagogie de Freinet. De fait, ce texte suit l'ordre chronologique du parcours éducatif de l'auteur, qui a commencé par la formation initiale dans la famille et à l'école. Ainsi, il fait référence à ses premières années d'enseignement à Sabadell et, en outre, souligne les caractéristiques fondamentales de son profil d'enseignant à vocation piariste à Moià et à Balaguer. Il explique également son séjour dans l'institution Blanquerna, où il s'est consacré à la formation d'enseignants, et rapporte et analyse les principes du *Projet d'activation de l'intelligence (PAI)*.

Mots clés: Éducation, pédagogie, école, apprendre, enseigner, didactiques, vivre, aimer, PAI (projet d'activation des intelligences).

A life dedicated to school: my pedagogical constants

Abstract: This article presents the author's educational and pedagogical life story and systematizes a vision of teaching that uses twenty-two constants, taking Freinet's pedagogy as its model. The article describes the author's educational career, focusing on his initial education at home and at school, his first years as a teacher in Sabadell and his time as a teacher with Piarist vocation in Moià and Balaguer. In addition, it describes the time he spent training teachers in the Blanquerna and gives an account of the principles of the Projecte d'Activació de la Intel·ligència (Intelligence Activation Project, PAI).

Keywords: Education, pedagogy, school, learning, teaching, didactics, living, loving, Projecte d'Activació de la Intel·ligència, Intelligence Activation Project.